

CINEMATOGRAFE BĂNĂȚENE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

MINODORA DAMIAN

Muzeul Banatului Montan, Reșița

damianminodora@yahoo.com

Cuvinte cheie: cinematograf, film, Banat, perioada interbelică

Mots clés: cinéma, film, Banat, entre les deux guerres

Efectele descoperirilor tehnologice în domeniul opticii, aprofundate de frații Lumière, în fapt inventatorii tehnologiei cinematografice, i-au oferit publicului oportunitatea de-a se delecta prin redarea unei dimensiuni imagistice a domeniului realității. Astfel, în orarul recreativ monden al perioadei interbelice se întrezăreau noi căi de abordare în exploatarea timpului liber.

Prin focusarea analizei înspre arealul cinematografic bănățean în perioada interbelică, regăsim prezența sălilor de cinema atât în mai toate zonele urbane, începând cu cosmopolita Timișoară și finalizând cu inedite instalații cinematografice din ruralul cărășan.

Rolul cinematografelor în sfera de culturalizare și formare educativă a maselor s-a concretizat în special în rândul populației juvenile, ce adopta ca modele de conduită valențele comportamentale ale vedetelor marelui ecran.

Începând cu filmul mut și culminând cu proiecții prezentate în imagini caracterizate de calitate *high-definition*, fotografia animată sau cinematografia au prins contur în orarul de recreere, mai ales în rândul tinerilor, dezvoltându-se exponențial încă din perioada interbelică. Posibilitatea unei transpuneri „imaginare” a conferit oportunitatea de a i se oferi publicului redarea unei dimensiuni a domeniului realității. Efectele descoperirilor tehnologice în domeniul opticii își regăsesc succesul viral aproape pe întreg mapamondul, inclusiv în spațiul Carpato-Danubiano-Pontic.

Datorită puternicului impact socio-economic manifestat de fenomenul imaginilor în mișcare asupra civilizației bănățene dintre cele două războaie mondiale, propun o incursiune istorică prin cercetarea analitică a datelor relative la sfera cinematografelor bănățene. Sursele primare provin, în cele mai multe cazuri, din documentele extrase din fondurile arhivistice ale Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Caraș-Severin, identificate prin rapoarte, procese verbale și corespondențe.

Ca o primă manifestare a acestei emulații, în 1906-1907 la cercul Sidoli din Iași se înființează prima sală de cinematograf din România, în care se puteau face proiecții cu caracter permanent și unde au rulat primele filme românești, cu toate că în Transilvania prima sală de cinematograf era datată încă din 1901.

Primele proiecții cinematografice din România au avut loc în 27 mai 1896, dată la care a fost expus editorialul fraților Lumière, denumit *L'Indépendance Roumaine*. Mugurii cinematografiei românești apar odată cu materialele cinematografice ale lui Leon Popescu, dintre care s-a remarcat producția istorică *Războiul Independenței*. Panoplia filmelor românești continuă cu producțiile interbelice, exemplificând aceasta

cu filmele *Țigăncușa de la iatac*, *Păcat*, *Năbădăile Cleopatrei*, *Legenda celor două cruci*, *Datorie și sacrificiu*, *Ginere fără voie*¹ și *Alcoolul*².

La începuturile cinematografilei românești, tematica vizată cu predilecție a fost cea istorico-eroică. Filme precum *Vitejii neamului* (1926), *Iancu Jianu* (1927), *Haiducii* (1929) și *Ecaterina Teodorescu* (1931)³ adoptau scenariile ce prezentau îndeosebi fapte și relatări din istoria românilor.

În 1927, Industria Română de Filme a turnat filmul *Lia*, drama romantică scrisă de Mircea Filotti și regizată de Jean Mihail, având în distribuție pe lângă Lillyei Flohr în rolul principal, pe Costescu-Duca, Mia Geo, Mario Mirea și pe Ion Armășescu, unul dintre colaboratori în rolul bătrânului servitor⁴. Avântul industriei de film deschide orizonturile cinematografilei românești, astfel în 1928 ia ființă societatea *Ins-Film*, sub egida căreia a apărut producția *Drumul Iertării*, filmată de operatorul Jean Brumă și regizată de Gabriel Rosca⁵. Prima realizare cinematografică românească cu o corelare audio-video a fost *Ciuleandra*, rulat în anul 1930, film turnat după romanul cu același nume a lui Liviu Rebreanu⁶.

Odată cu sfârșitul Primului Război Mondial, sporește interesul oamenilor de afaceri pentru industria cinematografică. În consecință apar noi studiouri, dotate cu aparatură performantă și cu specialiști bine pregătiți în noua tehnică. Ca produs al acestui fenomen se identifică filmul, ce are menirea de a asigura un profit care să susțină refinanțarea altor producții. În acest context, producțiile de film românesc precum și cele produse în Franța, SUA, Germania, Marea Britanie puteau fi rulate în cele aproximativ 250 de săli existente în perioada interbelică în România. De asemenea, în urma statisticilor interbelice ce relevau raportul dintre numărul locurilor din cinematografe și densitatea demografică se evidențiază că în România existau un loc la 60 de persoane, valoare ce plasează țara noastră în urma Ungariei cu un loc la 16 persoane, precum și a Belgiei, aflată în fruntea ierarhiei europene cu un loc la 12 persoane⁷.

Sesizând trendul ascendent al industriei filmului și impactul major asupra societății civile, Ministerul de Interne și Direcția Presei au înștiințat, în iunie 1926, prefecturile județene privind necesitatea controlului asupra filmelor ce rulează în raza județului respectiv. Prin urmare, aceste filme trebuiau să aibă aprobarea Prefecturii Poliției Capitalei, iar valabilitatea autorizației să nu fie mai veche de 4 ani⁸.

De altfel, în baza Legii pentru organizarea și administrarea teatrelor naționale și controlul spectacolelor în România, Ministerul Cultelor și Artelor a emis un regulament privitor la concesiunea, înființarea, construcția, instalarea și funcționarea cinematografelelor din România, ce s-a publicat în *Monitorul Oficial* al României nr. 27 din 6 februarie 1927⁹.

În 30 martie 1927 s-a publicat în *Monitorul Oficial* al României nr. 70 un regulament prin care se solicita deținătorilor de cinematografe să aibă autorizația de

¹ *Scurt istoric* 1928, p. 7.

² *Noi filme* 1928, p. 6.

³ Scurtu 2003, p. 752.

⁴ Rosen 1927, p. 11.

⁵ *Avântul* 1927, p. 9.

⁶ Scurtu 2003, p. 751.

⁷ *Ecouri cinematografice* 1928, p. 16.

⁸ DJCSAN, Per JC, Dosar 150/1926-1927, f. 1.

⁹ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 19.

funcționare emisă de Ministerul Cultelor și Artelor¹⁰. Articolul 7 din regulamentul mai sus menționat clasifică sălile în două categorii: Categoria I: săli de cinematograf, teatre și pentru alte spectacole, funcționale în baza autorizației emise de Ministerul Muncii și Ocrotirii Sociale; Categoria a II-a: săli de consumație precum restaurante, berării, cofetării, bodegi cu numere artistice de cabaret și alte divertismente, ce rămâneau sub controlul organelor polițienești¹¹.

Pe lângă reglementări referitoare la regularitatea funcționării cinematografelelor, Ministerul Cultelor și Artelor, prin Comisia Centrală de Cenzură a Filmelor, comunică prefecturilor județene în 12 iunie 1928 o serie de dispoziții ce privesc controlul filmelor ce urmează a fi rulate în cinematografe. În consecință, un film poate rula doar dacă îndeplinește următoarele condiții: antreprenorul trebuie să dețină la el o Carte de Autorizare sau un duplicat valabil emis doar de către fosta Comisie Centrală de Cenzură de pe lângă Ministerul de Interne, iar din data de 20 ianuarie 1928 autorizațiile vor fi eliberate de către Comisia Centrală de Cenzură de pe lângă Ministerul Cultelor și Artelor. Filmele ce au fost vizate anterior datei de 1 ianuarie 1925 trebuiau prezentate Comisiei de Cenzură spre a fi autorizate. Pe lângă Cartea de Autorizare fiecare film trebuie să aibă perforat pe prima scenă a actului 1 înscrisul *Aprobat* și Ministerul ce a emis aprobarea¹². Conform deciziei cu numărul 47378 din 1929 a Ministerului Muncii și Ocrotirii Sociale, filmele în care apăreau scene cu personaje în uniforme armatei austro-ungare au fost restricționate spre difuzare în Banat, Ardeal și Bucovina, iar scene în care apăreau personaje în uniforme rusești erau oprite spre a fi rulate în Basarabia. În schimb, toate aceste filme puteau fi difuzate pe teritoriul Vechiului Regat¹³.

În urma analizării filmelor rulate, Comisia Centrală de Cenzură a Filmelor transmite spre știință Prefecturilor județene adresa nr. 1823/1930, prin care se comunică filmele autorizate spre rulare în cinematografele din România¹⁴ (**Fig. 1**).

Nr crt.	Nume Film	Nume Casa de Film	Nr. înregistrare	Rezoluție
1.	<i>RADIOPOLIS</i>	SONOR-FILM	190	Admis pentru întreaga țară
2.	<i>O CORABIE SPINTECĂ VALURILE</i>	GAUMONT-FILM	191	Admis pentru întreaga țară
3.	<i>DANSUL URSULUI</i>	GAUMONT-FILM	192	Admis pentru întreaga țară
4.	<i>JURNALELE NR. 8</i>	EWEX-FILM	193	Admis pentru întreaga țară
5.	<i>JURNALELE NR. 9</i>	EWEX-FILM	194	Admis pentru întreaga țară
6.	<i>SIMFONIA NUPTIALĂ</i>	ASTRA-CINEGRAFICĂ	195	Respins pentru Transilvania și Bucovina
7.	<i>CAZUL LENA SCHMIDT</i>	ASTRA-CINEGRAFICĂ	196	Admis pentru întreaga țară
8.	<i>ISPITA</i>	GAUMONT-FILM	197	Admis pentru întreaga țară

¹⁰ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 28.

¹¹ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 122, 124.

¹² DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 58.

¹³ DJCSAN, P Car, Dosar 18/1929, f. 3.

¹⁴ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 131.

9.	<i>MICU AVIATOR</i>	GAUMONT-FILM	198	Admis pentru întreaga țară
10.	<i>FIOROSUL GAUTCHO</i>	GAUMONT-FILM	199	Admis pentru întreaga țară
11.	<i>ÎN ȚARA BELȘUGULUI</i>	REGAL-FILM	200	Admis pentru întreaga țară
12.	<i>CÂND FLORILE VORBESC</i>	REGAL-FILM	201	Admis pentru întreaga țară
13.	<i>METROTONE JURNAL NR. 15</i>	METRO-GOLDWYN	202	Admis cu suprimar
14.	<i>BROADWAY MELODY</i>	METRO-GOLDWYN	203	Admis cu suprimar
15.	<i>CÂNTECUL BĂTRÂNULUI JOE</i>	ASTRA-CINEGRAFICA	204	Admis pentru întreaga țară
16.	<i>JAZZ-UL JUBENILOR</i>	ASTRA-CINEGRAFICA	205	Admis pentru întreaga țară
17.	<i>TARNOWSCA</i>	THALIA- FILM	206	Respins definitiv

Fig. 1. Filme autorizate spre rulare în cinematografele din România în 1930

Prin evaluarea datelor transmise, s-a constatat că 75% dintre filme au fost admise spre difuzare în toată țara. În sfera cinematografelelor s-a sesizat o entitate auxiliară identificată prin existența proiecțiilor ambulante. În acest sens Ministerul Cultelor și Artelor, prin Direcțiunea Artelor, Teatrelor și Literelor, comunica în data de 2 martie 1928, prefecturilor județene condițiile de funcționare a cinematografelelor ambulante. În ceea ce privește autorizarea acestui tip de cinematograf, deținătorul trebuie să depună o cerere către Prefectură, cu înștiințare spre Ministerul Cultelor și Artelor. Adiacent acestei cereri se adăuga certificatul de cetățenie română, certificatul de moralitate, certificat de la Serviciul Tehnic din cadrul Prefecturii județului, care atesta funcționarea în parametri optimi a aparatului de proiecție, astfel încât să nu pericliteze siguranța spectatorilor și salubritatea sălilor în incinta cărora funcționau, precum și un act constatator al Comitetului Școlar Județean sau al unei asociații culturale, prin care se determina dacă filmele rulate erau de interes cultural, moral și educativ. De asemenea, rularea de filme în cinematografe ambulante putea să aibă loc doar în comunele rurale, în care nu existau cinematografe stabile¹⁵.

Evaluarea ce a fost efectuată în urma controlului asupra filmelor rulate în Banat, Transilvania și Bucovina a constatat nereguli referitoare la textul aferent filmului. Prin urmare, la filmele care aveau text în limbile română, maghiară și germană, înscrisul românesc era incorect și menținut pe ecran un timp mai scurt decât celelalte înscrisuri. Datorită acestui fapt Ministerul Cultelor și Artelor, prin Serviciul Administrației Generale, comunica prefecturilor județene adresa nr. 459 din 25 ianuarie 1930, prin care s-a solicitat luarea de măsuri care să remedieze situațiile menționate la textul în limba română, înscris pe filmele rulate¹⁶.

Orientând cercetarea spre arealul cinematografic bănățean din perioada interbelică, constatăm prezența sălilor de cinema atât în zonele urbane cât și în cele rurale.

¹⁵ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 50.

¹⁶ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 121.

Poziția geografică a Timișoarei, apropiată de Vestul European, facilitează orientarea societății spre modern. Proiecția cinematografică s-a înrădăcinat rapid în preferințele timișorenilor de petrecere a timpului liber. Imediat după încetarea Primului Război Mondial industria cinematografică a luat avânt, fapt care facilitează deschiderea de noi cinematografe. Astfel, se sesizează înființarea de săli special amenajate în zonele *Mehala*, *Cetate* sau *Fabric*¹⁷, răspândite astfel încât să acopere o arie cât mai largă. În 1922, cinefilii timișoreni au fost martorii la inaugurarea Cinematografului de Vară, cu o capacitate de 2500 de locuri, după o lungă serie de renovări¹⁸. Conform statisticilor, până în anul 1924 în Timișoara existau doar trei cinematografe, două în *Cetate*, dintre care unul acoperit și altul în aer liber, precum și cel denumit Apollo¹⁹. Creșterea exponențială a iubitorilor de film duce inevitabil la punerea în funcțiune, la 15 iulie 1925 a cinematografului Grădina Cinema de Vară din *Fabric*. La eveniment au participat autorități locale, civile și militare, care și-au delectat auzul cu acordurile fanfarei Regimentului de Roșiori. Tot în cadrul acestui eveniment, organizatorii au oferit publicului vizitator posibilitatea de a viziona producția de succes *Șeicul*²⁰.

Unul dintre cele mai moderne cinematografe interbelice din Europa avea să fie inaugurat în iarna anului 1930. Cinematograful Capitol, construit pe bulevardul Regele Ferdinand din Timișoara, reprezentând o investiție de 27 milioane, a fost și încă este un punct definitoriu din istoria spațiilor cinematografice din acest oraș²¹.

Până în anul 1934 Timișoara dispunea de un număr însemnat de cinematografe. Pe lângă Capitol, Apollo, Forum, la care se adaugă cinematograful de lux al orașului, destinat înaltei societăți și denumit sugestiv Select, mai existau câte două asemenea fabrici de imagini în cartierele *Fabric* și *Mehala*, adică un cinematograf acoperit și unul de vară²². În cinematograful Select rula filmul *Dorința cea mare*, a cărui preț s-a ridicat între 8 și 20 lei²³.

La sfârșitul perioadei interbelice, în 1938, patrimoniul cinematografeleor timișorene se îmbogățește cu încă două locații: cinematograful Scala, denumit după cel din București și cinematograful Trivoli, redeschis în 2 februarie 1938 după finalizarea unor lucrări de renovare ce au costat aproximativ 5 200 000 de lei²⁴.

Diferitele producții cinematografice americane, dar în special cele realizate în Germania, au delectat la acea vreme publicul timișorean. Filmele ce au rulat în aceste cinematografe atingeau o paletă largă de tematici, cum ar fi: tema naturii: *Africa*

¹⁷ *Voința Banatului*, II, nr. 95, 1922, p. 4; *Voința Banatului*, II, nr. 97, 1922, p. 4; *Voința Banatului*, III, nr. 5, 1923, p. 4; *Voința Banatului*, V, nr. 21, 1925, p. 6; *Voința Banatului*, V, nr. 41, 1925, p. 4; *Voința Banatului*, V, nr. 53, 1925, p. 4; *Voința Banatului*, V, nr. 58, 1925, p. 4; *Voința Banatului*, VI, nr. 34, 1926, p. 4; *Voința Banatului*, VII, nr. 6, 1927, p. 4; *Voința Banatului*, VII, nr. 18, 1927, p. 4; *Voința Banatului*, VII, nr. 21, 1927, p. 4; *Voința Banatului*, VII, nr. 23, 1927, p. 4; *Voința Banatului*, VII, nr. 38, 1927, p. 4; *Voința Banatului*, VII, nr. 41, 1927, p. 4; *Voința Banatului*, VII, nr. 42, 1927, p. 4; *Voința Banatului*, VII, nr. 48, 1927, p. 4; *Voința Banatului*, VIII, nr. 21, 1928, p. 4; *Voința Banatului*, IX, nr. 36, 1929, p. 4; *Voința Banatului*, IX, nr. 37, 1929, p. 4; *Voința Banatului*, X, nr. 4, 1930, p. 5; *Voința Banatului*, X, nr. 12, 1930, p. 4; *Voința Banatului*, X, nr. 13, 1930, p. 4; *Voința Banatului*, X, nr. 14, 1930, p. 4; *Voința Banatului*, X, nr. 30, 1930, p. 4; *Voința Banatului*, XI, nr. 10, 1931, p. 4; *Voința Banatului*, XI, nr. 52, 1931, p. 4.

¹⁸ *Banatul Românesc*, IV, nr. 88, 1922, p. 3.

¹⁹ Popescu 2004, p. 229.

²⁰ *Voința Banatului*, IV, nr. 24, 1924, p. 3.

²¹ Popescu 2004, p. 236.

²² Popescu 2004, p. 239.

²³ *Ecoul*, X, 708, 1934, p. 2.

²⁴ Popescu 2004, p. 241.

sălbatică, *Minunile polului Nord, 20.000 mile sub mări*, ecranizare în 7 acte, după romanul lui Jules Verne; aventuri: *Căpitanul Blood*²⁵, *Secretul Mumiei*²⁶, *Enigma Contesei*²⁷, *Insula Pinguinilor*²⁸, *Charlie Chan în Shanghai*²⁹, *Atlantida, Gigolette, The Flaming Dick, Robinson Crusoe*; drame istorice: *Contele Cagliostro, Lady Godiva, Bărbierul din Sevilla, Căderea Babiloniei, Cei trei mușchetari*³⁰, *Ducesa Alexandra*³¹, *Amazona*³², *Turbilion*³³, *Ducesa de Langeais*³⁴, *Țara fără femei*³⁵, *Cei doi regi*³⁶. Deconectarea de rutina cotidiană și transpunerea într-un univers cvasi perfect, erau induse doar prin vizionarea unor filme ce atingeau tema iubirii în producții precum *Palais de dans, Îngerașul, Parada dragostei, Noapte bună fetiță dulce și Automatul dragostei*³⁷, *Trei aventuri de dragoste*³⁸, *Monte Carlo*³⁹, *Fata care spune, nu*⁴⁰, *Vine Marie Boșkirceff*⁴¹, *Iubirea lor*⁴².

Încadrat pe axa Caransebeș – Timișoara, ce ducea în mod expres spre civilizația occidentală, Lugojul interbelic a preluat întocmai tendințele în expansiune ale noilor descoperiri tehnologice.

Prin urmare, la Lugoj a fost înființată Societatea pe acțiuni Szatmary és Társá care va ridica în 1912, după planurile arhitectului Alfred Mai, Teatrul cinematografic Olympia în stilul *Art Nouveau*.

Zorii anilor '30 au produs turnura ce va schimba semnificativ spectacolul cinematografic, prin introducerea componentei sonore în cadrul filmelor. Astfel, în februarie 1930, Cinematograful Olympia a preluat inițiativa de a achiziționa un proiector sonor, devenind al patrulea oraș din țară în care au rulat filme „cu grai”.

În vederea acoperirii unor cerințe imperioase aferente populației iubitoare de film, alături de Olympia au mai funcționat și alte cinematografe mai mici: în 1930 Thalia, în 1932 Lido, devenit ulterior Rio, în 1933 Omnia, care devine în timp 23 August, apoi în 1935 Corso.

În același context, cinefilii lugojeni au fost delectați cu diferite producții de marcă ale cinematografului interbelic, cum ar fi dramele: *Inimă de aur, inimă de fer, Prada, Robul*⁴³; și comediile: *Secretul fabricantului Henderson*⁴⁴, *Ucigător de soț* în regia lui Rudi Ohler⁴⁵.

²⁵ *Fruncea*, III, nr. 14-15, 1936, p. 4.

²⁶ *Fruncea*, III, nr. 16, 1936, p. 4.

²⁷ *Fruncea*, III, nr. 23, 1936, p. 6.

²⁸ *Fruncea*, III, nr. 25, 1936, p. 2.

²⁹ *Fruncea*, III, nr. 33, 1936, p. 2.

³⁰ Popescu 2004, p. 241.

³¹ *Ecoul*, IX, nr. 706, 1933, p. 4.

³² *Deșteptarea Banatului*, I, nr. 16, 1926, p. 4.

³³ *Banatul Românesc*, V, nr. 6, 1923, p. 3.

³⁴ *Voința Banatului*, V, nr. 21, 1925, p. 6.

³⁵ *Voința Banatului*, X, nr. 4, 1930, p. 5.

³⁶ *Fruncea*, II, nr. 24, 1935, p. 6.

³⁷ Popescu 2004, p. 216.

³⁸ *Voința Banatului*, X, nr. 14, 1930, p. 4.

³⁹ *Voința Banatului*, VI, nr. 38, 1927, p. 4.

⁴⁰ *Fruncea*, II, nr. 24, 1935, p. 6.

⁴¹ *Fruncea*, III, nr. 9, 1936, p. 5.

⁴² *Fruncea*, III, nr. 25, 1936, p. 2.

⁴³ *Lupta*, II, nr. 15, 1921, p. 3.

⁴⁴ *Lupta*, II, nr. 25, 1921, p. 3.

⁴⁵ *Lupta*, II, nr. 26, 1921, p. 3.

Industrializarea anumitor areale impune o creștere a indicilor demografici. Astfel, odată cu dezvoltarea metalurgiei reșițene, populația localității se situa pe un trend ascendent, de la 17.159 de locuitori în 1920, la 24.540 în 1940⁴⁶. Prin urmare, din necesitatea oferirii unor locații de divertisment, s-a ajuns la existența, în anul 1926, a trei cinematografe autorizate de Pretura plasei Reșița pe o perioadă de timp nedeterminată, ce ofereau câte două reprezentații în zilele de funcționare. Primul cinematograful era deținut de Orașul Reșița, cu 474 de locuri, dintre care 344 la parter și 130 în lojă, având program doar în zilele de Miercuri, Joi, Sâmbătă și Duminică. Al doilea era proprietatea lui Mayer Aloisiu, cu 430 locuri, iar cel de al treilea era deținut de Konrad Iosif cu drept de proprietate doar asupra edificiului, terenul fiind proprietatea orașului Reșița, având un număr de 467 locuri. Ultimele două cinematografe, construite pe un singur nivel, erau deschise în zilele de Marți, Miercuri, Sâmbătă și Duminică⁴⁷.

Conform adresei nr. 46 din 14.01.1929 a Ministerului de Interne, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale, adresate Prefecturii Județului Caraș, în Reșița existau trei cinematografe. Cinematograful Oltenia, proprietatea Societății Reșița, aflat pe strada Mihai Viteazul, cu 7 loje a câte 56 de locuri la prețul de 30 lei, 100 locuri a 20 lei și 80 a 15 lei locul. Cinematograful Astra era situat pe strada Principesa Elisabeta, având ca proprietar pe Francisc Crăciun, cu o capacitate de 160 de locuri la prețul de 30 lei, 140 de locuri cu 20 lei și 80 locuri cu 15 lei locul. Cinematograful Sinaia de pe strada Principesa Elisabeta, a fost proprietatea primăriei Reșița. Sala cinematografului era construită integral din lemn, fapt ce contravenea normelor de funcționare și instalare a cinematografelor, periclitând siguranța spectatorilor. Capacitatea locației era de 405 locuri dintre care 240 locuri cu prețul de 30 lei, 55 de locuri a 20 lei și 110 a 15 lei⁴⁸. În fondul cinematografic reșițean se remarcă îndeosebi Palatul Cultural, locație dedicată proiecțiilor de film, construită în 1929 la inițiativa preotului Ion Vida, a învățătorului Trandafir Lugojenel și a medicului I. Roșu, edificat conform planurilor întocmite de arhitectul Pușcariu, în valoare de trei milioane și jumătate de lei⁴⁹, iar din 1937 clădirea trece în antreprenoriatul lui Ion Goruian.⁵⁰ Totodată, în 1936 a fost inaugurată Casa Muncitorească, construită după planurile arhitectului Max Müller, cu o capacitate de 888 locuri⁵¹.

Din punctul de vedere al filmelor rulate în cinematografele reșițene, cinefilii puteau savura producții dintr-o vastă paletă tematică, dintre care enumerăm: *Domnișoara ofițer*⁵², *Învingătorul*⁵³, *Doli face carieră*, *Ben-Hur*, după romanul lui Lewis Wallace⁵⁴; *Sergentul X*⁵⁵, *Înalta trădare*⁵⁶, *În lupta cu infernul*⁵⁷, *Drumul spre glorie*⁵⁸, *Fata de pe Volga*⁵⁹, *Cercul Roșu*⁶⁰, *Două inimi într-un vals*⁶¹, *Copoiul*⁶²,

⁴⁶ Magiar, Magiar 2016, p. 76.

⁴⁷ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 8.

⁴⁸ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 82.

⁴⁹ J. 1929, p. 3.

⁵⁰ DJCSAN, P Reș, Dosar 8/1937, f. 1.

⁵¹ Hromadka 1995, p. 105.

⁵² *Valea Berzavei*, II, nr. 1, 1932, p. 4; *Deșteptarea*, III, nr. 121, 1932, p. 5.

⁵³ *Valea Berzavei*, III, nr. 9, 1933, p. 3.

⁵⁴ *Valea Berzavei*, II, nr. 1, 1932, p. 4.

⁵⁵ *Valea Berzavei*, III, nr. 7, 1933, p. 3.

⁵⁶ *Deșteptarea*, I, nr. 4, 1930, p. 4.

⁵⁷ *Deșteptarea*, II, nr. 58, 1931, p. 3.

⁵⁸ *Deșteptarea*, II, nr. 49, 1931, p. 8; *Deșteptarea*, II, nr. 64, 1931, p. 4.

⁵⁹ *Deșteptarea*, II, nr. 52, 1931, p. 4.

*Susana face ordine*⁶³, *Falsul logodnic*⁶⁴, *Munții în flăcări*, după romanul lui Luis Trenker⁶⁵; *Vine Gorilla*⁶⁶, *Alraune*⁶⁷, *Visul tinereții*⁶⁸, *Flacăra cea sfântă*⁶⁹, *Isprăvile căpitanului Hayard*⁷⁰, *Erika*⁷¹, *Rămâi la mine*⁷², *Vagabondul nemuritor*⁷³, *Țara fără femei*⁷⁴, *Pirații Mării Roșii*⁷⁵, *Siberia 1914*⁷⁶, *Regele Codrilor*⁷⁷, *Trufașul din Arizona*⁷⁸, *Căpitanul de gardă*⁷⁹, *Umbre albe*⁸⁰, *Iubita prințului*⁸¹, *Marseileza*⁸², *Regele din Paris*⁸³, *Frații de Cruce*⁸⁴, *Buze încătușate*⁸⁵, *Hay Tang*⁸⁶, *Valsul dragostei*⁸⁷, *Potopul lui Noe*⁸⁸, *Grand-Hotel*⁸⁹, *Fetița din Viena*⁹⁰, *Ducele de Reichstadt*⁹¹, *Fete de măritat*⁹², *Dirijabilul*⁹³.

Reședința a județului Caraș, orașul Oravița oferea alternative de divertisment, printre care și vizionarea de filme proiectate în cinematograful Modern, cu capacitatea de 328 locuri la parter și 126 la lojă, având în program doar două reprezentații în fiecare zi de Duminică⁹⁴, fiind autorizat din 1926 de Ministerul Cultelor și Artelor, Direcțiunea Artelor și Teatrelor⁹⁵. În 1929, în fondul sălilor de cinematograf se regăsește Astra, cu o capacitate interioară de 260 locuri, unde au rulat mari producții precum: *Tragedia*

⁶⁰ *Deșteptarea*, II, nr. 52, 1931, p. 4.

⁶¹ *Deșteptarea*, II, nr. 52, 1931, p. 4.

⁶² *Deșteptarea*, II, nr. 52, 1931, p. 4.

⁶³ *Deșteptarea*, III, nr. 110, 1932, p. 4.

⁶⁴ *Deșteptarea*, III, nr. 110, 1932, p. 4.

⁶⁵ *Deșteptarea*, III, nr. 111, 1932, p. 4.

⁶⁶ *Deșteptarea*, III, nr. 111, 1932, p. 4.

⁶⁷ *Deșteptarea*, III, nr. 112, 1932, p. 4.

⁶⁸ *Deșteptarea*, III, nr. 113, 1932, p. 4.

⁶⁹ *Deșteptarea*, III, nr. 116, 1932, p. 4.

⁷⁰ *Deșteptarea*, III, nr. 120, 1932, p. 4.

⁷¹ *Deșteptarea*, III, nr. 117, 1932, p. 4.

⁷² *Deșteptarea*, III, nr. 118, 1932, p. 4.

⁷³ *Deșteptarea*, II, nr. 49, 1931, p. 8.

⁷⁴ *Deșteptarea*, II, nr. 49, 1931, p. 8.

⁷⁵ *Deșteptarea*, II, nr. 39, 1931, p. 4.

⁷⁶ *Deșteptarea*, II, nr. 39, 1931, p. 4.

⁷⁷ *Deșteptarea*, II, nr. 38, 1931, p. 4.

⁷⁸ *Deșteptarea*, I, nr. 32, 1930, p. 3.

⁷⁹ *Deșteptarea*, II, nr. 66, 1931, p. 4.

⁸⁰ *Deșteptarea*, I, nr. 28, 1930, p. 4.

⁸¹ *Deșteptarea*, I, nr. 7, 1930, p. 3.

⁸² *Deșteptarea*, I, nr. 31, 1930, p. 3.

⁸³ *Deșteptarea*, I, nr. 32, 1930, p. 3.

⁸⁴ *Deșteptarea*, I, nr. 32, 1930, p. 3.

⁸⁵ *Deșteptarea*, I, nr. 32, 1930, p. 3.

⁸⁶ *Deșteptarea*, I, nr. 34, 1930, p. 4.

⁸⁷ *Deșteptarea*, I, nr. 35, 1930, p. 4.

⁸⁸ *Deșteptarea*, I, nr. 37, 1930, p. 5.

⁸⁹ *Valea Berzavei*, II, nr. 4, 1932, p. 5.

⁹⁰ *Valea Berzavei*, II, nr. 4, 1932, p. 5.

⁹¹ *Valea Berzavei*, II, nr. 4, 1932, p. 5.

⁹² *Valea Berzavei*, II, nr. 2, 1932, p. 6.

⁹³ *Valea Berzavei*, II, nr. 2, 1932, p. 6.

⁹⁴ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 10.

⁹⁵ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 38.

*Romanovilor, Marilon, Femeia cea frumoasă, Prada pustului*⁹⁶ și *Trei aventuri de dragoste*⁹⁷.

Al doilea oraș ca importanță al județului Severin, Caransebeșul interbelic, cu o populație în continuă creștere, de la 7619 în 1920 la 10199 în 1940⁹⁸, se încadra statornic și în peisajul cinematografic bănățean. Consemnat în 1923, cinematograful Luna din Caransebeș avea un program diferențiat în funcție de anotimpuri, vara era deschis în zilele de Miercuri și Duminică, iarna funcționând Miercurea, Sâmbăta și Duminică⁹⁹. În acest cinematograf filmul *Istoria Neamului Românesc* a obținut încasări ce s-au ridicat la suma de 7000 de lei¹⁰⁰.

Conform statisticilor din 1926, în plasa Bocșa existau patru cinematografe. Primul era Apollo din Bocșa Montană, aprobat spre funcționare de Pretura Bocșa Montană în 1913, cu o capacitate de 40 locuri la parter și 40 la lojă, având în program doar câte o reprezentație Duminică și în zilele de sărbătoare. Tot în aceeași localitate din 1925 funcționa cinematograful Unirea, cu 150 de locuri parter și 82 la lojă, cu câte două reprezentații Duminică și în zilele de sărbători. În următorul an, cinefilii din Bocșa Română au beneficiat de vizionarea filmelor în reprezentații duble în zilele de sâmbătă și duminică la cinematograful Bocșa Română, cu 254 de locuri.

Datorită configurației geografice predominant muntoase, zona Aninei a constituit un mediu propice dezvoltării mineritului. În consecință în 1920 indicii demografici arătau 11656 locuitori, dar după 10 ani populația se afla într-un ușor regres, numărul acestora scăzând la 10800¹⁰¹. La Anina, conform statisticilor din 1926, domeniul locațiilor de proiecție cinematografică a cunoscut o dezvoltare consistentă, materializată prin existența a patru cinematografe. În 1922 Pretura Oravița oferă acordul de funcționare cinematografului Zahalka Francisc, cu o capacitate de 180 de locuri. În următorul an, primește aprobarea de funcționare cinematograful U.D.R. considerat a fi locația cu cea mai mare capacitate din Anina interbelică, având 440 de locuri la parter și 65 la balcon. Datorită expansiunii demografice din zonele industrializate, în speță și la Anina, se impunea deschiderea de noi cinematografe. Astfel, în anul 1924, conform aprobării emise de Pretura Oravița, au fost consemnate cinematografele Elite, cu o capacitate de 150 locuri parter, 48 la lojă și 86 la balcon și Potocsnik Albert, cu o audiență maximă de 280 de persoane. Referitor la programul de funcționare a acestor cinematografe se poate spune că Elite, Potocsnik Albert și Zahalka Francisc ofereau câte două reprezentații, doar Duminică și în zilele de sărbătoare, iar cinematograful U.D.R. delecta publicul cu câte două reprezentații în zilele de Miercuri și Duminică¹⁰².

În vederea creării unei statistici transparente în ceea ce privește locațiile dedicate proiecțiilor cinematografice, Prefectura Caraș comunică Ministerului de Interne, Direcțiunea Administrației Generale, Contenciosului și Statisticii, prin adresa cu nr. 16508/1929, o situație centralizată a tuturor cinematografelor din județ (**Fig. 2**). De remarcat este faptul că sala cea mai încăpătoare se afla în localitatea Anina, la cinematograful U.D.R., având un număr de 1000 de locuri.

⁹⁶ *Roata*, II, nr. 50, 1929, p. 3.

⁹⁷ *Roata*, III, nr. 14, 1930, p. 3.

⁹⁸ Brătescu 2014, p. 22-23.

⁹⁹ DJCSAN, P Car, Dosar 18/1924, f. 7.

¹⁰⁰ DJCSAN, P Car, Dosar 18/1924, f. 1.

¹⁰¹ Mosoroceanu, Muntean 2015, p. 267-268.

¹⁰² DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 12.

Nr. crt.	Numele cinematografului	Localitatea	Nr. locuri	Numele proprietarului	Observații
1.	Astra	Oravița	260	Societatea Culturală Astra	Vara au loc reprezentațiile în grădină unde sunt 900 de locuri
2.	Astra	Reșița	380	Crăciun Francisc	Vara au loc reprezentațiile în grădină unde sunt 450 de locuri
3.	Oltenia	Reșița	396	Crăciun Francisc	Vara au loc reprezentațiile în grădină unde sunt 400 de locuri
4.	Cinematograful U.D.R.	Steierdorf Anina	1000	Societatea U.D.R.	
5.	Cinematograful Nuss	Steierdorf Anina	600	Robert Nuss	
6.	Cinematograful Potocsnik	Steierdorf Anina	500	Adalbert Potocsnik	
7.	Cinematograful Zahalka	Steierdorf Anina	800	Francisc Zahalka	
8.	Cinematograful Aurora Banatului	Steierdorf Anina	-	Ioan Glinger (directorul stațiunii)	Nu are locuri, deoarece se rulează filmele seara în parcul stațiunii <i>Aurora Banatului</i>
9.	Unirea	Bocșa Montană	292	Ioan Arjoca	
10.	Apollo	Bocșa Montană	340	Mihai Werler	
11.	Cinema Maigut	Bocșa Română	200	Ioan Maigut	Nu mai funcționează (clădirea a fost vândută la licitație)

Fig. 2. Cinematografele din județul Caraș în 1929¹⁰³

Prin prisma unei emulații pozitive în ceea ce privește fenomenul cinematografic sesizate la nivelul populației, în special a celei juvenile, se impunea inițierea de către autorități a unor proceduri de verificare temeinică a conținutului filmelor ce erau proiectate. De altfel, oamenii de afaceri au văzut în spectacolul cinematografic oportunitatea unui profit sigur pe termen mediu și lung. Modelarea cultural-educativă a societății era realizată prin mijloace de producție imaginară ce au avut efect asupra comportamentului oamenilor, cu predilecție în rândul tinerilor ce asimilau drept modele de conduită, vedetele marelui ecran. În consecință sfera filmului a fost facil adaptată și integrată în cotidianul interbelic bănățean, mărturie fiind înființarea de noi

¹⁰³ DJCSAN, Per JC, Dosar 108/1926-1930, f. 103.

cinematografe precum Casa Muncitorească din Reșița, Cinematograful Luna din Caransebeș sau Cinematograful Capitol din Timișoara.

Abrevieri

- DJCSAN, P Car – Direcția Județeană Caraș-Severin a Arhivelor Naționale, Fond *Primăria orașului Caransebeș*.
 DJCSAN, P Reș – Direcția Județeană Caraș-Severin a Arhivelor Naționale, Fond *Primăria orașului Reșița*.
 DJCSAN, Per JC – Direcția Județeană Caraș-Severin a Arhivelor Naționale, Fond *Prefectura județului Caraș*.

Bibliografie

- Avântul* 1927 – *Avântul industriei naționale de filme*, în *Realitatea Ilustrată*, I, 37, 1927, p. 9.
Banatul Românesc
 Brătescu 2014 – *Banatul Românesc*, IV, 88, 1922; V, 6, 1923.
 – C. Brătescu, *Orașul Caransebeș între anii 1919-1941*, Caransebeș, 2014.
Deșteptarea Banatului – *Deșteptarea Banatului*, I, 4, 7, 16, 28, 32, 34, 35, 37, 1926; II, 32, 38, 39, 49, 58, 64, 66; III, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 120, 121, 1932.
Ecoul – *Ecoul*, IX, 706, 1933; X, 708, 1934.
Ecouri cinematografice 1928 – *Ecouri cinematografice*, în *Realitatea Ilustrată*, II, 39, 1928, p. 16.
Fruncea – *Fruncea*, II, 24, 1935; III, 9, 14-15, 16, 23, 25, 33, 1936.
 Hromadka 1995 – G. Hromadka, *Scurtă cronică a Banatului Montan*, București, 1995.
 J. 1929 – J., *Știri din Reșița. Palatul Cultural*, în *Roata*, II, 4, 1929, p. 3.
Lupta – *Lupta*, II, 15, 25, 26, 1921.
 Magiar, Magiar 2016 – N. Magiar, E. Magiar, *Monografia municipiului Reșița*, Cluj-Napoca, 2016.
 Mosoroceanu, Muntean 2015 – C.-L. Mosoroceanu, A. Muntean, *Anina cultura și viața socială*, Timișoara, 2015.
Noi filme 1928 – *Noi filme românești*, în *Realitatea Ilustrată*, II, 37, 1928, p. 6.
 Popescu 2004 – L. Popescu, *Timișoara interbelică și universul social din România*, București, 2004.
Roata – *Roata*, II, 50, 1929; III, 14, 1930.
 Rosen 1927 – A. Rosen, *Filme Românești Lia*, în *Realitatea Ilustrată*, I, 36, 1927, p. 11.
Scurt istoric 1928 – *Scurt istoric al filmului românesc*, în *Realitatea Ilustrată*, II, 33, 1928, p. 7.
 Scurtu 2003 – I. Scurtu, *Societatea românească*, în vol. coord. I. Scurtu, *Istoria Românilor. România întregită (1918-1940)*, vol. VIII, București, 2003, p. 751-752.
Valea Berzavei – *Valea Berzavei*, II, 1, 2, 4, 1932; III, 7, 9, 1933.

- Voința Banatului* – *Voința Banatului*, II, 95, 97, 1922; III, 5, 1923; V, 21, 41, 53, 58, 1925; IV, 24, 1924; VI, 34, 38, 1926; VII, 6, 18, 21, 23, 38, 41, 42, 48, 1927; VIII, 21, 1928; IX, 36, 37, 1929; X, 4, 12, 13, 14, 30, 1930; XI, 10, 52, 1931.

Les cinémas de Banat d'entre les deux guerres

Résumé

Les effets des découvertes technologiques du champ optique, approfondies par les frères Lumière, en fait les inventeurs de la technologie cinématographique, ont offert au publique la nouvelle opportunité de se délecter visionnant des images en mouvement projetées sur un écran, fortement semblables à la réalité. Ainsi, dans l'horaire récréatif mondain de la période d'entre les deux guerres s'entrevoiyaent des nouvelles possibilités de loisir.

Aussi, par l'angle d'une émulation ascendante manifestée dans la période temporelle mentionnée pour cette modalité de loisir, y ajoutant un puissant impacte socio-économique généré par le phénomène de la projection photographique animée sur la civilisation banatienne de ce temps-là, nous proposons une incursion historique sur ce sujet, par la recherche analytique des données relatives à la sphère des cinématographes banatiennes.

Les sources primaires s'identifient, dans la plupart des cas, des données extraites des fonds des archives du Service Départemental des Archives Nationales de Caraș-Severin, trouvables dans des rapports, des minutes et des courriers postaux.

Les débuts de la cinématographie dans l'espace roumain s'entrevoient dans les premières années du XXe siècle, entre 1906-1907, quand on a mis en évidence de la présence, au cirque de Sidoli, la première salle de cinématographe de la Roumanie, où on faisait des projections permanentes, y roulant aussi les premiers films roumains, bien que sur le territoire d'une autre province roumaine, la Transsylvanie, la première salle de cinématographe ayant son attestation en 1901.

Tout en passant le champ de l'analyse vers l'aréal cinématographique banatien d'entre les deux guerres, on retrouve la présence des salles de cinéma tant dans la zone urbaine, ayant pour tête de l'affiche la cosmopolite ville de Timișoara, que de celle rurale avec ses inédites installations de projection.

Le fin de la Première Guerre Mondiale et le placement géo-politique favorable de la ville de Timișoara, lui a confert un milieu extrêmement favorable pour le développement de la cinématographie. Ainsi, se sont emmenagées des salles spéciales pour ce sort d'activité dans les zones de *Mehala*, *Cetate* et *Fabric*, couvrant une large aire urbaine. Le 1930 connaît l'inauguration du cinéma de Capitol, l'un des plus modernes cinématographes de l'Europe d'entre les deux guerres.

En Lugoj, un autre important centre urbain du Banat de la plaine, la résidence du département de Severin, la Société par actions Szatmary és Társá a édifié, selon les projets de l'architecte Alfred Mai, Le Théâtre cinématographique Olimpia, dans le style Art Nouveau.

Des alternatives de divertissement cinématographique avaient existé même à Oravița, la résidence du département de Caraș, y mentionnant le cinéma Modern, loué par Eugen Mătăsăreanu le 1926.

L'essor industriel des quelques zones disposant de potentiel économique avait eu pour effet l'accroissement des indices démographiques. Les vagues de ressources

humaines déversées vers les centres industriels, comme par exemple à Reșița et Bocșa, ou minières, voir Anina, ont accru la nécessité de trouver des alternatives de loisir.

Il faut, en ce contexte, remarquer les cinématographes de Anina, U.D.R. et Zalka, pouvant abriter entre 800 et 1000 spectateurs, y ajoutant les cinématographes Astra de Oravița, Oltenia de Reșița et Apollo de Bocșa Montană, dont la capacité pouvait être agrandie en été, par la possibilité des projections en plein air.

Le rôle des cinématographes en ce qui concerne la formation éducative et culturelle de la population s'est concrétisé en spécial parmi les jeunes, qui adoptaient pour leurs modèles de conduite, le comportement des stars de l'époque (**Fig. 1-2**).

La liste des illustrations

Fig. 1. Les films autorisés à tourner dans les cinèmas en Roumanie, en 1930

Fig. 2. Les cinémas du comté de Caraș en 1929